

SERVER BEDİİ'NİN "CUMBA'DAN RUMBA'YA" SI
'GELENEKSEL HAYAT İLE MODERN HAYAT ARASINDAKİ GEL-GİT'

Fatih SAKALLI*

Özet: Peyami Safa, Türk romanının en önde gelen isimlerinden birisidir. Server Bedii ismi ile de birçok eser neşreden Peyami Safa, Cumba'dan Rumba'ya adlı romanı da bu isimle neşretmiştir. Bu çalışmamızda Cumba'dan Rumba'ya adlı eser üzerinde durulmuştur. İki farklı kültür, iki farklı hayat tarzını anlatması bakımından önem arz eden Cumba'dan Rumba'ya romanı, Cemile'nin 1 yıllık zaman içerisinde yaşamış olduğu iki farklı hayatın (geleneksel-modern) karşılaştırılması ve paranın her şey olmadığını, insanın paradan daha kıymetli değerlere sahip olduğunu göstermesi bakımından değerlidir.

Anahtar kelimeler: Server Bedii, Cumba, Rumba, Geleneksel, Modern, Hayat, Gel-git

"Cumba'dan Rumba'ya" of Server Bedii: Ebb&Flow Between Traditional Life And Modern Life

Abstract: Peyami Safa is one of the most leading figures in the history of the Turkish Novel. He wrote many of his works using a nick name "Server Bedii" Novel of "Cumba'dan Rumba'ya" had also published by name of Server Bedii. In this article I examined the novel of "Cumba'dan Rumba'ya" Author shows us two different culture and two different style of life in this novel. Cemile, who is the main character of the novel, experiences two contrast way of life in a short period, modern and traditional. Author compares this complexity and proves us that money is not everything in life, people has more precious values.

Key words: Server Bedii, Cumba, Rumba, Traditional, Modern, Life, Ebb&Flow

Peyami Safa, kendi adıyla neşrettiği eserlerden başka Server Bedii lakabıyla da birçok esere imza atmıştır. Yazarın Server Bedii İmzasıyla neşrettiği eserleri ise şunlardır: "Cingöz Kafeste (1924), Cingöz Tehlikede (1924), Elmaslar İçinde (1924), Kanlıca Vakası (1924), Kasa Başında (1924), Yangın Yerinde (1924), Altı

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi

SERVER BEDİİ'NİN "CUMBA'DAN RUMBA'YA" SI
'GELENEKSEL HAYAT İLE MODERN HAYAT ARASINDAKİ GEL-GİT'

Parmaklı (1925), Boğuk Ses (1925), Cesur Çocuklar (1925), Cingöz Geldi (1925), Cingöz'ün Esrarı (1925), Çocukları Çalan (1925), Düşman Şakası (1925), Esrarlı Köşk (1925), Kadın Cinayeti (1925), Kağıthane Faciası (1925), Kartal Pençesi (1925), Yeralındaki Ölü (1925), Zıpçıktılar (1925), Bir Geç Kızın Sergüzeşti (1926), O Kadınlar (1926), Ben- Sen- O (1926), Hey Kahpe Dünya (1927), Karım ve Metresim (1927), Hep Senin için (1934), Çalınan Gönül (1935), Arsen Lüpen İstanbul'da (1935), Sabahsız Geceler (1935), Cumbadan Rumbaya (1936), Dizlerine Kapansam (1937), Korkuyorum (1938), Uçurumda Bir Kız (1940), Rüya Gibi (1941), Alnımın Kara Yazısı (1941), Selma ve Gölgesi (1941), Fırtına Gecesi (1943), Kanlı Günler (1943), Kucaktan Kucağa (1943), İkimiz (1943), Ateş (1944), Cingöz Recai (1944), Ben Casus Değilim (1945), O Gece (1947), Kral Faruk'un Elmasları (1955)"¹

Peyami Safa'nın Server Bedii imzasıyla yayınladığı eserleri, daha çok; para kazanmak amacıyla yazdığını söyleyebiliriz. Nitekim bu eserleri diğerleri kadar edebi bir nitelik taşımaz. Bunları, kısa bir zaman zarfında meydana getirilen ve maddi açıdan âni kurtarmak için yazılan eserler olarak düşünebiliriz. Fakat 1936 yılında neşredilen Cumbadan Rumbaya romanı, edebîlik yönünden diğerlerine nazaran bir adım daha önde yer alır. Geleneksel hayat ile modern hayat arasında bocalamayı yaşayan Cemile'nin yaklaşık 8 ay-1 yıl gibi bir zaman dilimi içerisinde yaşadıklarını anlatan roman, kuruluşu, vakası, şahısları ve mekanları itibarıyla diğer romanlarını aratmaz. Peyami Safa'nın romanlarının temeline yerleştirdiği madde-ruh, doğu-batı, alaturka-alafranga, sosyal ben-biyolojik ben, nihilizm-mistisizm vb. çatışmaların bir benzerini bu romanda da görmemiz mümkündür.

"Daha iki yaşında iken babasını ve kardeşini 10 aylık bir zaman dilimi içerisinde kaybeden Peyami Safa, bir röportajında "Belki bütün kitaplarımı dolduran -bir facia beklemek vehmi-ve yaklaşan her ayak sesinde bir tehlike sezme korkusu böyle bir başlangıcın neticesidir." Diyerek hayatının en başından sıkıntılarla başladığını ifade eder. 9 yaşında bir hastalığa yakalanan Safa, 13 yaşında hayatını kazanma zarureti içerisinde kalır. 19 yaşına kadar muallimlik eden Safa, sonra gazeteciliğe başlamıştır. Klasik bir öğrenim görmediğinden kendi kendini yetiştirmiş Fransızca öğrenmiştir. Önceleri Fransız realist ve naturalistlerinden Maupassant, Flaubert, E. Zola daha sonra

¹ Ertuğrul Aydın, 1872-2000 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografisi-HECE, Türk Romanı Özel Sayısı, Sayı: 65-66-67 2002 s.836

20. yy Fransız romancılarından Praust, Gide'den faydalanmış, Dostoyevski'yi Fransızca'sından incelemiştir. Peyami Safa, özellikle Türk romanına yepyeni bir hava getirmiş, modern roman görüşünü edebiyatımıza mal etmek için büyük gayret sarf etmiştir. Meseleleri seçip ortaya koyuşta, gelenek ve göreneklere göre açıp yayarak izahta psiko-sosyolojik bir metodun uygulandığını görürüz. Olaydan çok tahlile önem vermiştir. Romancılık hayatının ikinci döneminde yazdığı romanlar tamamıyla psikolojiktir.... O romancıdan çok düşünür ve düşünürden fazla romancı olan bir değerdir. Peyami Safa her konuda yazı yazmış hemen hemen İstanbul'da çıkan her gazete de çalışmıştır. İlgilendiği konuları şöyle sıralamak mümkündür: Edebiyat, dil, tiyatro, musiki, felsefe, terbiye, psikoloji, politika, ekonomi, sosyoloji. Peyami Safa, edebi değeri olmayan romanlarında annesinin adı olan Server Bedii'dan alınma -Server Bedii- takma adını kullanırdı. Bu tür romanlarını geçim kaygısıyla yazdığı için bu eserler, aceleye gelmiş eserlerdi. Ondan ötürü bu eserlerine Peyami Safa adını koymaktan kaçınmıştır. Bence bu tutum bir yazıcılık asaleti sayılmak iktiza eder. Server Bedii imzasıyla yayımlanan ve oldukça büyük yekun tutan romanları içinde edebî yönden değeri olanlar da yok değildir. Bunlardan biri de Cumba'dan Rumba'yadır..." (Gözler 1984: 10-15)

Cumba'dan Rumba'ya romanı ilk olarak 18 Ağustos 1935-31 Birinci Kanun-u Evvel 1935 tarihleri arasında Tan Gazetesinde 134 sayı olarak tefrika edilmiştir.² Ayrıca romanın filmi de çekilmiştir.³ Cumbadan Rumbaya romanı, TRT tarafından beyaz perdeye uyarlanmış ve 2005 yılının Mart ayından itibaren dizi olarak yayınlanmaktadır. TRT'nin internet adresinde dizi hakkında şu bilgilere yer verilir:

"Peyami Safa'nın hayatını kazanmak için Server Bedii imzasıyla yazdığı aynı adlı romanından uyarlanan 'Cumbadan Rumbaya' adlı dizinin yönetmenliğini Yücel Çakmaklı üstleniyor. Senaryosunu Halit Refiğ'in kaleme aldığı dizinin müzikleri ise Melih Kibar'a ait. Dizide, Türk toplumunun modernleşme süreci içinde, geleneksel hayat tarzından batılı tarza (modern hayata) uyum sağlama sürecinde geçirdiği eğlenceli, dramatik olaylar anlatılıyor."⁴

Romanın ilk baskısı 1936 yılında ikinci baskısı ise 1974 yılında yapılmıştır. Bizim faydalandığımız baskı ise 1998 Ötüken Yayınevi'nden çıkmıştır. Roman 414 sayfadır ve 2 bölüm 18 alt bölümden oluşur. Birinci Bölüm, 9 alt bölümden (1.Karagümrüğün Deli Cemilesi, 2. Modern Hayatın İcapları, 3. Kiracının Genç

² Zülfiyar Uğur Yıkan, "Peyami Safa'nın Server Bedii İmzalı Romanları" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002

³ prometefilm.com

⁴ www.trt.net.tr

Oğlu, 4. Karagümrük'ten Büyükdere'ye, 5. Tahsin Bey'in Teklifi, 6. Balo, 7. Ya Selim, Ya Tahsin!, 8. Selim'in Babası, -..... ara bölüm, 9. Selim'le Bir Saat); İkinci Bölüm, 9 alt bölümden (1. Medeniyet Hocası, 2. Selim'in Mektubu, 3. Prenses'in Daveti, 4. Tahsin Bey'in İtirafı, 5. Nail Bey'in Ziyareti, 6. Bir Hastanın Şüpheleri, 7. Bir Buhran Gecesi, 8. Ayrılırken..., 9. Günü Gelince....) oluşur.

Romadaki 'vaka' şöyledir: Karagümrüklü Cemile iyi yaşama arzusu içindedir. Tahsin Bey'le tanışır. Tahsin Bey ona bu hayatı sağlayacak güçtedir. Cemile, Karagümrük'teki evlerinde yaşamaktadır. Kiracıları Nail Bey'in oğlu Selim ile aralarında bir yakınlık başlar. Selim Edebiyat Fakültesi'nde öğrencidir. Selim'le sevişirler. Cemile her şeyiyle onun olmuştur. Fakat, Cemile, Selim'in fakülleden arkadaşı olan Nahide ile aralarında bir şey olduğunu öğrenir. Nail Bey, bir devlet dairesinde tahsildar olarak çalışmaktadır. Hasta kızı için zimmetine geçirdiği paraları (1400) lira ödeyemeyince hapse düşer. Cemile Selim'e olan sevgisinde dolayı Nail Bey'i hapisten kurtarmak ister. Evlerini yakarak sigortadan para almayı düşünür. Ama Cemilelerin evinde bir saat vardır. Tahsin Bey bunun antika olduğunu ve binlerce lira edebileceğini söyler. Bunu antikacıya satarlar. Tahsin Bey kefil olur. Cemile bu sayede Nail Bey'i hapisten kurtarır. İkinci bölümde Cemile annesi ve ablasıyla beraber Taksim'deki apartman dairesine taşınırlar. Cemile hayalini kurduğu modern hayata kavuşmuştur. Ancak modern hayatta gördüğü çirkinlikler nedeniyle Karagümrük'teki evini dahi özlemektedir. Selim Cemile'ye bir mektup yazar ve görüşmek ister. Cemile'nin gittiği davetler, balolar onu farklı bir yaşantının içine sokmuştur. Zamanla Tahsin Bey'in hâl ve tavırları da onu şaşırtmaktadır. Sonra Tahsin Bey'in hayatını öğrenir. Memduh-Prenses gibi şahıslarla tanışır. Bir gün gelen bir telefonla Karagümrük'te yangın çıktığını ve evlerinin de yandığını öğrenir. Cemile bir davette her şeyi ve geçmişini herkesin gözü önünde anlatır. Nail Bey'in kız kardeşi vefat eder. 12.000 lira miras kalır. Nail Bey, Cemile'yi bularak borcunu öder. Ona Selim'in ne kadar hasta olduğundan -verem- bahseder. Paranın kalan kısmıyla onu yurt dışına tedaviye göndermek istediğini söyler. Cemile, Selim'e geri döner. O da onunla yurt dışına gitmeyi tasavvur eder. Trene binip geri inerler ve Büyükdere'de bir ev tutarlar. Temiz hava ve Cemile'nin aşkı sayesinde Selim iyileşmiştir. Romanın Sonunda Selim ve Cemile evlenirler. Bu arada Memduh-Nahide, Tahsin Bey-Şahinde de evlenmiştir.

Roman Cemile'nin başından geçen olayları konu edinmektedir. Modern hayatı arzulayan Cemile, buna kavuşur fakat mutlu değildir. Ve romanın sonunda Cemile eski yaşantısına geri döner.

Anlatma esasına bağlı metinlerde, vaka bir müddet zarfında cereyan eder. Romanda olayların başlangıç-bitiş süreleri arasında yaklaşık 8 ay ile 1 yıl arasında bir zaman dilimi vardır. Yani Cemile'nin Karagümrük'teki evden ayrılışı, Taksim'deki eve yerleşmesi, modern hayatın icapları gereğince yaşayışı ve daha sonra tekrar Selim'e dönmesi arasında bir yıla yakın bir süre geçmiştir. Romanın 'vaka zamanı' muhtemelen 1934 ve sonraki seneyi içermektedir. "İlk önce garım öldü. On altı sene var tamam. Mebrüke, yani kızım o zaman on yedi yaşında idi.... Bu dediğim, inkılaptan evvel, Milli Mücadele yeni başlamış." (Safa 1998:344) Tarih itibariyle hesap ettiğimizde vaka zamanının 1934-35 yılına tekabül ettiğini gözlüyoruz.

'Mekan', vaka zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır. Romanda, iki mekan önemli yer arz eder. Birinci bölümdeki Karagümrük'teki ev, ikinci bölümdeki Taksim'deki ev. Ayrıca bu mekanlar iki farklı yaşantının ve kültürün yaşandığı yer olması bakımından önemlidir. Diğer mekan ise romanın sonundaki Büyükkada'dır. "Mukayyesini her an yapmaya mecbur ve muvaffak olduğu iki unsur vardı: Karagümrük ve Taksim. Fakat şimdi Karagümrük'ten o kadar nefret ettiğini ve Taksim'de ne bulduğunu henüz iyice anlamış değildi..." (Safa 1998:243) "Büyükkada'da bir ev tuttular. Hasta bir hafta sonra oraya götürüldü." (Safa 1998:412)

"'Bakış Açısı' anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekan, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir." (Aktaş 1991: 84)

Roman, hakim (ilahi) bakış açısıyla anlatılmaktadır. "Kahkahalar arasında Altay'ı sallamaya başladılar. Havadisi duyan balo halkı da oraya üşüşmüştü..." (Safa 1998:97) Fakat romanın bazı yerlerinde kahraman anlatıcının bakış açısıyla karşılaşırız. Buralarda Cemile söze girerek olayları nakletmektedir. "Evet! Bana Karagümrüklü Deli Cemile derler. Ama Karagümrük şimdi yanıyor... Şimdi... İnanmıyor musunuz? Vallahi de yanıyor, billahi de..." (Safa 1998:234)

Romandaki 'Şahıslar Kadrosu'nu şu insanlar oluşturmaktadır.

Birinci derecedeki şahıslar:

'*Cemile*' romanın baş kahramanıdır. Yirmi yaşını geçmiş bir genç kızıdır. Annesi, *Asiye*, dul ablası *Şahende*, oğlu *Altay* ile Karagümrük'teki evde yaşamaktadır. Babası *Saraç İbrahim Efendi* dir. Modern bir hayat yaşama isteği vardır. Erkek gibi büyümüştür. Mert ve hareketli bir kızıdır. *Selim*'i sever; fakat modern hayatı arzuladığından *Tahsin Bey*'le yaşamaya başlar. Romanın sonunda tekrar *Selim*'e döner ve onunla evlenir.

'*Tahsin Bey*' zengin birisidir. Elli yaşın üstündedir. Yıllar önce karısını kaybetmiştir. Kızı *Mebrüke* vardır. Kayserilidir. Dan dun bir adamdır. K'ları telaffuz edemez, G olarak söyler.

'*Asiye Hanım*' *Cemile*'nin annesidir. Muhakeme gücü olmayan kendi halinde bir kadındır.

'*Şahende*' *Cemile*'nin dul ablasıdır. *Altay* isimli bir oğlu vardır. Mıymındır. Saf ve uysal bir kişiliğe sahiptir. Romanın sonunda *Tahsin Bey*'le evlenir.

'*Saraç İbrahim Efendi*' *Cemile*'nin babasıdır. 77 yaşında vefat etmiştir. Güçlü kuvvetli bir adamdır.

'*Selim*' *Nail Bey*'in oğludur. *Cemile*lerin evine kiracı olarak gelirler. 23 yaşındadır. Edebiyat Fakültesi son sınıfta okumaktadır. *Cemile*, *Selim*'in fakülteden *Nahide* adlı bir kızla ilişkisini olduğunu öğrenince onu bırakır. *Selim*, romanın ortalarında hastalanır. Veremdir. Romanın sonunda *Cemile* tekrar *Selim*'e döner ve evlenirler.

'*Nail Bey*' *Selim*'in babasıdır. Bir şirkette veznedarlık yapmaktadır. Kızının hastalığı için aldığı parayı yerine koyamayınca hapse düşer. *Cemile* 1500 lira bularak onu hapisten kurtarır. *Nail Bey*'in kız kardeşi vefat eder. 12.000 lira miras kalır. *Cemile*'ye borcunu öder. Gerisi ile de oğlu *Selim*'i tedavi ettirir.

'*Nahide*' *Selim*'in üniversiteden arkadaşıdır. Daha önce *Selim*'le aralarında bir birliktelik olmuştur.

'*Memduh Bey*' bir şirketin Meclis-i İdare revidir. Romanın sonunda Nahide ile evlenir.

İkinci derecedeki şahıslar:

Romanda yukarıdaki şahıslardan başka şu isimlerle karşılaşırız: Mürüvvet, Sabahat, İhsan, Arap Mehmet, Fethi, Fırıncı Salih, Hacı Kamil Bey, Hafize, Hamdune, Altay, Kasım Efendi, Nazlı, Remzi, Necati gibi isimler birinci bölümde geçer.

İkinci bölümde de şu şahısları görürüz: Titanya, Ali, Lili, Alaeddin Bey, Kenan Rıfat Bey, Fazlı Bey, Prenses Nadya, Atıf, Halime, Hulki, Fazilet, Selahattin, Şükran, Avukat Şerif, Mebrüke, Nusret, İbrahim.

Cumba'dan Rumba'ya romanında İstanbul'un iki ayrı çevresi ve bu iki ayrı semtteki insanların yaşama tarzları ele alınmaktadır. Bunlardan ilki olan *Karagümrük*, fakir fakat birbirlerini seven birbirlerine destek olan insanların bulunduğu, dayanışma içinde yaşayan ailelerin oturduğu bir semttir. Cumba'nın sözlük anlamı: "1. Yapıların üst katlarında ana duvarların dışına, sokağa doğru çıkıntı yapmış balkon. 2. Eski evlerde pencere hizasında sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüm. Ör: Nihayet dün gece komşu kadın cumbadan seslendi" (M. C Kuntay, TDK T.S C.1 414). Anlaşıyor ki evlerin cumbaları var ve insanlar burada birbirleriyle konuşuyorlar. Yani Cumba bir dayanışmanın simgesidir ve Karagümrük'teki dayanışmayı, birlik ve beraberliği temsil etmektedir. İkinci semt olan *Taksim* de ise hareketli bir yaşam sürdürülüyor. Zengin kızların ve zengin erkeklerin, bu hareketli ortama özenenlerin şimdiki tabiriyle sosyetenin olduğu semttir. Rumba'nın sözlük anlamı: "1. Küba'dan Amerika ve Avustralya'ya yayılan bir dans 2. Bu dansın müziği Ör: Caz o yıl çok yayılan bir rumbayı çalıyor (N. Cumalı, TDK T.S C.2 1869). Yani Rumba bir oyun türü fakat alafranga hayatla özdeşleştirilmiş. Görülüyor ki romana adını veren Cumba ve Rumba sözcükleri, gerek iki farklı semti temsil ederken; Cumba-Karagümrük, Rumba-Taksim, gerekse makalemizin konusu olan geleneksel ve modern olanın ifadesi durumundadırlar.

"Ol bir salon gelini

Koy kalbine elini

Kıvrır ince belini

SERVER BEDİİ'NİN "CUMBA'DAN RUMBA'YA" SI
'GELENEKSEL HAYAT İLE MODERN HAYAT ARASINDAKİ GEL-GİT'

Kaplere vur bir zimba

Rumba da rumba rumba!" (Safa 1998:10)

Cemile'de romanın başlarında böylesine bir hayata özeni var. Modern hayatı arzulayan ve bunun için bazı değerleri dahi göz ardı edebilecek bir durumdadır. "Cemile günlerdir beklediği balo biletlerinin geldiğini duyunca ablasını belinden kaptı, rumba şarkısı söyleyerek odanın ortasında dört dönmeye başladı. Rumba da rumba rumba Tri liri lâm lâm trilâm" (Safa 1998:12).

"Bu evde oturanın gözü çıksın, başı paralansın!... Zorum nedir ayol?.. İhtiyar bir zengin bulur, giderim. Yoksa bu evi cayır cayır yakmazsam bana Deli Cemile demesinler..." (Safa 1998:41).

"Hoş, Cemile metres yaşamaya da, gizli imam nikahına da, noter nikahına da razıydı." (Safa 1998:24).

Görülüyor ki romanda Cemile merkez olmak üzere Sabahat, Mürvet gibi birçok genç kız modern yaşama hevesi yüzünden metres hayatı yaşamaya dahi razı olurlar. Namus kavramından böylesine yoksun bu kızlar toplumdaki bozulmanın, çözülmüşlüğü göstergesidir. Nitekim romanda, temeli sadece cinselliğe ve maddiyata dayanan anlaşmalı evlilikler (noter nikahlı) yapılıyor. Böylesine bir hayatı benimseyen kızlar zamanla bazı şeylerden rahatsız olsalar da ellerindeki imkanları kaçırmamak için bu hayata katlanıyor, bazı şeyleri görmezden geliyorlar.

"Sabahat Cemile'nin bu telaşı, deli dolu suallerine gülerek:

- Ben noter nikahıyla evlendim, düğün filan yok, bir evde de oturmuyoruz, ben Samatya'da halamın yanındayım o da Beyoğlu'nda bir pansiyonda oturuyor, arada bir onun evine gidiyorum, bana aylık veriyor, güya eskiden borcu varmış da bana beş sene de taksitle ödeyecekmiş gibi noterde mukavele yaptım. Senin anlayacağın beş senelik karı kocayız, birbirimizden memnun olursak devam edeceğiz, olmazsak selamun aleyküm, aleyküm selam ayrılacağız.

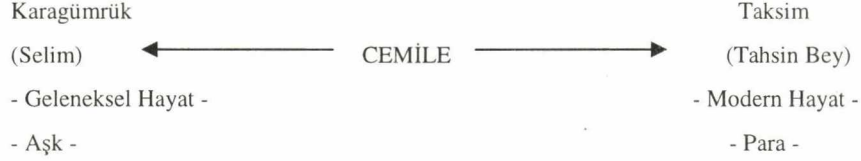
- Nasıl şey o Sabahat?, Adeta metreslik hayatı bu, değil mi?

- Gibi bir şey

Gibisi filan yok, tastamam..." (Safa 1998:24-25)

Cemile, evlerine taşınan kiracıları Nail Bey'in oğluna aşık olur. Hatta kendisinin ona teslim eder. Fakat Cemile içindeki modern yaşama isteğini bir türlü yenemez.

Selim'i sevmesine rağmen onun kendisine bu hayatı sağlayamayacağını bilmektedir. Bu yüzden Selim'in Nahide ile olan beraberliğini de bahane ederek Tahsin Bey'i seçer. Tahsin Bey, babası yaşında adamdır. Bu seçimle beraber yeni bir yer; Taksim'de yeni bir hayat tarzı yaşamaya başlar. Cemile'nin iki farklı hayat arasındaki durumunu şu şekilde şemalaştırabiliriz kanaatindeyim.



Selim'in kibarlığı Cemile'nin hoşuna gidiyordu. Güzel Çocuktan da... Ne olur biraz parası olsaydı da Cemile şu Tahsin'in ağzının kokusunu çekmeye hazırlanmasaydı." (Safa 1998:76)

Cemile zamanla bu sosyetik hayatın icaplarını yerine getirir; poker partileri, balolar, danslar, davetler vb. Fakat Cemile bu hayatın dıştan görüldüğü gibi olmadığını, bazı değerlerin burada çoktan hükmünü yitirdiğini yalan, hile ve cinselliğin ön planda tutulduğunu görür ve kendisini sorgular. Bu sorgulayış onun *geleneksel hayat ile modern hayat arasındaki çatışmasını* göstermesi bakımından önemlidir.

"Ben de senin gibiydim. Gözüm parada ve salonlarda idi. Anamın ekmeğini tepiyordum, babadan kalma evimizi istemiyordum, şimdi yanıyor, şimdi şu dakika da yanıyor, benim de içim yanıyor. Gitsem de taşını toprağını öpsem. Buralara geldim ne oldu sanki? **Hep yalan, dolan hile, dolap...** Karagümrüğün ne kabahati varmış, asıl bu salonları yakmalı... Doğduğum büyüdüğüm evi, gül gibi güzel oğlanı bıraktım da üstü yıldızlı ipek perdelerle örtülü bu çirkefin ortasına geldim. Bilir miydim ayol... Fena oluyorum adeta... İçimi boşaltamazsam rahat edemem. Neler neler söylemek istiyorum." (Safa 1998:319-320).

"Bütün bu eski ve yeni hatıraları intibalar, tarih sıralarını kaybederek Cemile'nin zaten inzibatsız beyni içinde zamanla alakası olmayan bir tazeliğe bürünerek veya silkinerek şuuru batıp çıkıyorlardı. O halde ki artık, Cemile ne istediğini, niçin yaşadığını nereye doğru sürüklenip gittiğini hiç anlayamaz olmuştu. Mukayesesini her an yapmaya mecbur ve muvaffak olduğu iki unsur vardı: Karagümrük ve Taksim. Fakat şimdi neden Karagümrük'ten o kadar nefret ettiğini ve Taksim'de ne bulduğunu henüz iyice anlamış değildi. Hayat onun aklından çok daha hızlı koşuyordu. İnsiyaklarını tatmin eden

SERVER BEDİİ'NİN "CUMBA'DAN RUMBA'YA" SI
'GELENEKSEL HAYAT İLE MODERN HAYAT ARASINDAKİ GEL-GİT'

şeyse pek az, canının istediği pek çok şeye muktedir olduğunu hissettiği halde muayyen ve canlı bir ümidi olmadığı için, arada bir içini patlatacak kadar büyük sıkıntı nöbetlerine uğruyordu." (Safa 1998:243).

"Anlamıyorum, dedi benim bu evde, bu odada, senin gibi yaşlı bir adamın karşısında ve dün akşam ki alelacayıp insanlar arasında ne işim var? Niçin yaşıyorum ben Allah'ını seversen?..." (Safa 1998:244).

Cemile ayakları yere sağlam basan ve hatalarından dönebilen bir yapıya sahip. Nitekim girdiği bu Rumba hayatının kötü, yanlış bir hayat olduğunu görünce bu hatasından vazgeçiyor. Cemile özverili bir yapıya sahiptir. Peyami Safa Fatih-Harbiye romanında da modern hayatla geleneksel hayat arasındaki gel-gitleri değerlendiriyor. Bunu da bir tramvayla sağlıyor. Cumba'dan Rumba'ya klasik tarzda yazılmıştır. Cemile çok kültürlü olmamakla beraber içi-dışı bir birisidir. Safa romanda batı mantalitesi ile doğu mantalitesini birbiriyle karşılaştırıyor. İnsan ne olursa olsun ahlaklı değilse gittiği yer uçurumdur. Bunu anlatmaya çalışıyor. Cemile'yi romanın merkezine koyarak bu mesajı vurguluyor. Romanda toplumu modern hayata alıştırmaya isteği ve batılı bir terbiye uygulamaya çalışılmıştır. Bu Cemile'nin vafında gerçekleştirilmek istenmiştir. Fakat Cemile tam manasıyla bunu kabullenmez ve eski yaşantısına döner.

Peyami Safa'nın bütün romanlarında iki kültür arasında kalmış ve bazen doğruyu bulabilmiş bazen de yanlış batılılaşma neticesinde kendi değerlerinden uzaklaşmış genç kızlara rastlamak mümkündür. Cemile'yi ise ilk kategoriye dahil etmemiz gerekir.

"Peyami Safa'nın hemen bütün romanlarında batılılaşmayı doğru kavramış genç kız tiplerine rastlamak mümkündür. Sözde Kızlar'ın asıl kahramanı olan Mebrure böyledir. Yazarın romanına Sözde Kızlar demesi iki ayrı mana taşımaktadır. Bunlardan birincisi ahlaki kavram olarak saflık ve temizlikten uzaklaşanlar manasında, ikincisi ise yanlış batılılaşmadır." (Yalçın 1992: 103).

Peyami Safa'nın bu genç kızları (iki kültür arasında bocalamayı yaşayan; geleneksel kültür-modern hayat) en belirgin olarak işlediği romanlarından birisi de Sözde Kızlar'dır.

"Sözde Kızlar romanı, teknik yönü bir tarafa bırakacak olursak, daha ziyade konuyla okuyucunun ilgisini çekmiştir diyebiliriz. Peyami Safa, bu romanıyla okuyucuyu esere bağlamanın çok güzel bir örneğini verir. Bunu da, o dönemde halk vicdanında geniş yankılar uyandıran bazı meseleleri işleyerek

başarır. Mesela 'tango' adı verilen yeni genç kız tipleri, 'frenji' hastalığı, Mütareke ile gündeme gelen 'muhacir' meselesi, 'sosyete'nin süslü fakat âdi yaşantısı o dönemlerde hayli yankı uyandıran konular idi." (Tekin 1999: 19).

Görülüyor ki Safa'nın 1923'te kaleme aldığı ilk romanı Sözde Kızlar'dan başlayarak 1936 da kaleme alınan ve makalemize konu olan Cumbadan Rumbaya romanına kadar hep alafranga hayat özentisi yaşayan genç kız tiplerine rastlanmaktadır. Yukarıda Tekin'in satırlarında belirttiği üzere Sözde Kızlar'da "Tango" diye nitelendiren bu tip kızlar, modernliği bir dans türü ile özdeşleştirilirken; Cumbadan Rumbaya'da ise bu durum "Rumba" denen oyunla anlatılmaya çalışılmıştır. Salon köşelerinde Rumba oynamak bir modernlik ifadesi olarak algılanır. Oysaki bu durum sosyetenin gösterişli lakin âdi yaşantısından başka bir şey değildir. Fakat maalesef genç kızlar, bunu algılamakta Sözde Kızlar'daki Mebrure ve Cumbadan Rumbaya'daki Cemile kadar başarılı değildir. Modernliği yanlış algılamaktaki bu başarısızlık ta onları uçurumun eşiğine götüren yegane sebeptir.

"Kızım, dedi, biz şimdi küçük büyük herkesi asri hayata, hani nasıl diyorlar bakayım, modern hayata alıştırmak istiyoruz. Avrupa'da nasılsa bizde de öyle olacak, yavrum. Baloya edebini, terbiyesini muhafaza etmek şartıyla bakire, seyyibe, hamile, emzikli, emziksiz, evli, bekar, kundakta, yahut ihtiyar, genç çoluk, çocuk, büyük, küçük herkes girebilir." (Safa 1998:20).

"Biz asri hayata çocukları çekirdekten yetiştirmek istiyoruz." (Safa 1998:21).

"Edukasyon mezara kadar sürer. Edukasyon terbiye demektir... Avrupa terbiyesinde kadın erkekten büyük sayılır, onun için daima kadın evvel takdim olunur..." (Safa 1998:219-221).

Romanda Türk insanının, inkılabı doğru anlaması gerektiği üzerinde durulur. Safa, Batı'nın sadece yaşantı tarzına özenerek batılı olunamayacağını anlatmaya çalışmıştır: "*Siz büyük devrasyonu ettiniz. İnkılâp diyorsunuz, he... Güzeldir, çok büyük iştir. Ama Avrupa terbiyesini sağlam almak şartı ilan.*" (Safa 1998:222).

2. baskıda (1974) eser Peyami Safa adı ile neşredilir. Cumba'dan Rumba'ya romanının 2. baskısının girişinde şu satırlarla roman hakkında bilgi verilir.

"Server Bedii'nin kitaplarında, Peyami Safa'nın kılı kırk yaran dikkatini, her cümle üzerinde ayrı ayrı düşünmenin titizliğini elbette bulamayız. Ama başka şeyler buluruz: Üstadın engin zekasından, derin bilgisinden,

SERVER BEDİİ'NİN "CUMBA'DAN RUMBA'YA" SI
'GELENEKSEL HAYAT İLE MODERN HAYAT ARASINDAKİ GEL-GİT'

cemiyetimizin ana davaları kavrayışındaki ustalığından, nihayet yazma sanatındaki gücünden parçalarla karşılaşılır, Cingöz Recai hikayelerini bile beğenerek okuruz. Balzac ve Dostoyevski'nin de sırf para kazanmak için yazdıkları kitaplar vardır; ancak hiçbiri değersiz değildir. Sanıyoruz ki bu konuda verilecek en doğru hüküm, Peyami Safa'nın Server Bedii'den daha üstün bir romancı olduğu, fakat romancı geçinen bir yığın heveslinin de Server Bedii seviyesine ulaşamadığıdır. Mesela okuyacağınız kitap değersiz mi? Bize sorsanız asla cevabını vereceğiz. Tam tersine Cumba'dan Rumba'ya Türk Edebiyatı'nın sayılı romanlarından biridir. Tarafsız bir değerlendirme yapılıncı sıradaki yerini alacaktır. Romanın kahramanı Karagümrüklü Cemile, daima yaşayacak bir tiptir. O Cemile ki, delişmendir, öfkelidir, ama dürüsttür, erkek gibidir. Kenar mahalle insanının yoksulluğunu, iç yüzünü henüz öğrenmediği alafrangalık özlemin, çirkine ve kötüye karşı yiğitçe direnmesini, milletinin faziletlerini paylaşmaktan duyduğu sevinci, mahallesine bağlılıktaki sonsuz sevgiyi Cemile kadar kim temsil edebilir. Şişli sosyetesine düşen, geleneklerinden henüz kopmamış Türk insanının gülünç şaşkınlığı; milletinin her şeyine yabancılaşmış bir zümrenin anlatılmasında ki ustalığı kaç romancımız becerebilmiştir. Peyami Safa, kendi adı ile yayınladığı romanların temel harcını Cumbadan Rumbaya da koymuştur. Avrupalı gibi yaşamaya özenmenin getirdiği buhranlar Cumba ile Rumba arasındaki bocalamalar, farklı dünya görüşleri ve kıymet hükümlerinin çatışmasından doğan huzursuzluklar, ilk bakışta biraz dağınık görünen, ama ele alınan muhit ve insanlara uygun bir ifade ile işlenmiştir.

Rahmetli Peyami Safa'nın Cumbadan Rumbaya romanı yazılışındaki titizlik, tahlillerindeki incelik ve insan ruhunun derinliklerini kurcalayıştaki farklar bir yana bırakılırsa, temel fikir ve yapı bakımından Fatih- Harbiye ye çok benzer. Türk milletinin elli yıl önceki buhranları modernleşme özentisinin gerisindeki çirkinlikler, züppelikler, geleneklerine ve manevi değerlerine yabancılaşmış, Avrupa'nın ilim ve tekniğinden habersiz sadece yaşayış tarzına ve çürümüş yönlerine hayran insanların sallantılı hayatı Cumbadan Rumbaya romanının da özünü teşkil ediyor. Karagümrüklü Cemile, bağlandığı dünya görüşü ve temel kıymetler açısından Fatihli Neriman'a çok yakındır. Belki Cemile, Neriman'dan daha hırçın daha tok sözlü, daha cesur ve cahildir. İki romanın kahramanları arasındaki fark bundan ibarettir. Diğer bir söyleyişle Cemile, kültürsüz bir Neriman, Neriman da kültürlü bir Cemile'dir. Karagümrüklü Cemile ve Fatihli Neriman, başlangıçta Şişli ve Harbiye'nin göz kamaştırıcı parlaklığına özenmiş, ama sonunda gerçeği görmüş, üstelik fazla bir şey kaybetmeden asıl yuvalarına dönmüşlerdir." (Safa1974).

Fatih Harbiye ve Cumba'dan Rumba'ya

Yukarıda da bahsedildiği üzere Cumba'dan Rumba'ya romanı, Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye romanına çok benzemektedir. Ufak farklılıklar vardır ama bunlar benzerlikler kadar çok değildir. Örneğin Cumba'dan Rumba'ya da Cemile, Fatih-Harbiye de Neriman batılı yaşayış tarzına özenirler. Batılı yaşayış tarzı (Alafranga Yaşama) ikisinin içinde de büyük bir arzudur. Her ikisi de sevdiği erkeği bu nedenle terk ederler. Neriman Şinasi'yi (F.H), Cemile Selim'i (C.R) Her ikisi de oturdukları semtleri beğenmezler. Cemile Karagümrüğü, Neriman Fatih'i. Fakat romanların sonunda her ikisi de arzuladıkları hayatın mutluluğu getirmeyeceğini öğrenirler ve eski yaşantılarına dönerek sevdikleri erkekle mutlu olurlar. Cumba'dan Rumbaya ile Fatih-Harbiye arasındaki farklılıklar ise şunlardır. Cemile Neriman'a nazaran daha cahildir. Nitekim okumaya çalıştığı "Talim-i Edebiyat'tan" bir şey anlamaz. Sonra "Solan Yapraklar" adlı şiir kitabını alır ve bundan da sıkılır.

"Bu sulüs harfleriyle yazılı acemce terkibi bile doğru dürtüst okuyamıyor: "Talim Edebiyat" suretinde heceliyordu. Fakat bunun edebiyatı talim ettiren bir kitap olduğunu anlayarak şöyle bir içini açtı, beş on satır okuyup anlamaya çalıştı, mana çıkaramayınca kitabı fırlatıp elinden attı. Cemile kucağındaki kitaplardan bir ikincisini açtı. Bu "Solan Yapraklar" isminde kısa kısa şiirlerle dolu, genç şairlerden birinin eseri idi..." (Safa 1998:245).

Neriman ise Dâr-ül-elhân (Darülbedâyi'nin mûsiki ile meşgul bulunan bir şübesi olup İstanbul'da kurulmuştur.) da okumaktadır. Cemile babası yaşında bir adamla alafranga yaşamı görür (Tahsin Bey) oysa Neriman, Macit adlı alafranga gençle yaşama isteğindedir. Cemile arzuladığı yaşamın mutluluğu getirmediğini bizzat yaşayarak öğrenir. Neriman ise bir Rus kızının macerasını dinleyerek düşlediği hayattan vazgeçer ve eski yaşantısına döner. Fatih- Harbiye de semtler bizzat doğu ve batıyı temsil ederken Cumba'dan Rumba'ya da cumba ve rumba sözcükleri doğu ve batının simgesidir. Karagümrük ve Taksim, Şişli semtleri ise fondur.

Aslında bu iki romanda gördüğümüz durum yani genç kızların alafranga yaşama isteği, daha iyi bir yaşam standardını arzulama, Karagümrüklü Deli Cemile ve Fatihli Neriman gibi (Berna Moran'ın da aşağıda belirttiği üzere) o dönem İstanbul'un da yaşayan birçok genç kızın yaşamış olduğu bir çatışmadan ibarettir. O dönemin toplum yapısında yaşanan bu ve bu nevi birçok çatışmayı, Peyami Safa'nın romanlarında görmemiz; onun gazetecilik ve araştırmacılık yönlerinin de üst

seviyede olmasının bir neticesi olarak düşünülebilir. O, olayları görebildiği gibi onları süzebilen ve roman realitesi içinde en iyi şekilde aktarabilen bir yazardır. Fatih Harbiye ve Cumba'dan Rumba'ya romanları manevi değerlerin, para ve alafranga hayat ile mücadelesini gösterir. Bazı değerler vardır ki paraya (lüks yaşama) değişmez. Peyami Safa'nın bu iki romanda bunları vurgulamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Cemile'nin arkadaşı Sabahat'ın yaşadığı metres hayatı da bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Görülüyor ki Peyami Safa her iki romanda da iyimser davranarak Cemile ve Neriman'ın öylesi bir hayatın içinde kaybolup gitmelerine izin vermez. Eski yaşantılarına dönmelerini sağlayarak romanları güzel bir sonla bitirir. Cumba'dan Rumba'ya romanında Cemile'nin sarf ettiği şu sözler ise bizim düşüncelerimizin doğruluğunu gösterecek mahiyettedir.

"... Ben de senin gibiydim. Gözüm parada ve bu salonlarda idi. Anamın ekmeğini tepiyordum, babadan kalma evimizi istemiyordum, şimdi yanıyor, şimdi şu dakika da yanıyor, benim de içim yanıyor. Gitsem de taşını toprağını öpsem. Buralara geldim de ne oldu sanki? Hep yalan, dolan, hile, dolap... Karagümrüğün ne kabahati varmış, asıl bu salonları yakmalı..." (Safa 1998:319-320).

Peyami Safa'nın bu iki romanında gördüğümüz Doğu'yu temsil eden Karagümrük-Fatih ve batıyı temsil eden Harbiye-Taksim semtleri, aslında maddi imkanları farklı olan iki ayrı zümrenin yaşadığı semtler, doğal olarak yaşama tarzları da farklıdır. Yani bu doğu-batı ikileminin temelinde bir maddiyat yatıyor. Doğulu insan geleneklerine bağlı muhafazakar ve fakir, batı insanı ise gelenekten uzak, değerlerini kaybetmiş ama zengin. (Karagümrük-Fatih) yani doğulu insan, komşuluğun, yardımlaşmanın, namusun mutluluğunu yaşarken, (Harbiye-Taksim) yani batılı insan ise bencil, değerlerinden uzak, yalanla kurulmuş para ile süslenmiş bir hayatın sahte mutluluk oyununu oynuyor.

"Peyami Safa'nın ilk romanlarını kaleme aldığı yıllarda İstanbul'da, bir yanda, köklerinden kopmuş, ahlakça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; bir yanda İslami geleneklerle yetişmiş, mili ve manevi değerlere bağlı, yurtsever, dürüst bir zümrenin olduğunu görüyor ve bunların karşıtlığını Batı-Doğu çatışması çerçevesinde ele alıyordu. Bu iki zümreden birincisinin kokuşmuşluğunu, ikincisinin de sağlıklılığını göstermeye çalışırken pek değişmeyen bir roman şeması belirir ilk yapıtlarında. Bu toplumsal sorun üçü erkek biri kız başlıca dört kişinin rol aldığı bir aşk öyküsü üzerine oturtulur. Erkeklerden biri batı, öteki doğudur; ikisi arasında kararsız bir genç kız, bir

de yazarı temsil eden, bilgili bir Doğulunun dostu olan bir adam vardır.”
(Moran 2002: 219).

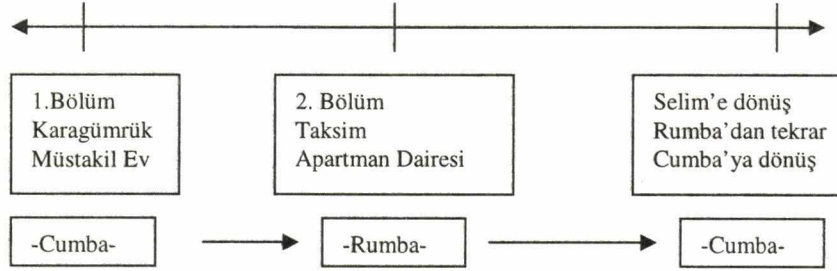
Fatih Harbiye → Faiz Bey Şinasi - Neriman - Macit
(Doğulu Dostu) (Doğu) (Batı)

Cumba'dan Rumba'ya → Nail Bey Selim - Cemile - Tahsin Bey
(Doğulu Dostu) (Doğu) (Batı-kısmen)

Romanın kahramanı Cemile, günlük hayatta rastlayabileceğimiz bir tiptir. Deli doludur, söz ağzındadır, çıkarıcı değildir, merttir, dürüsttür, merhametlidir, kararludur yani öz itibariyle temiz bir yapıya sahiptir. Her ne kadar alafranga hayata özensen de o hiçbir zaman arkadaşları Sabahat ve Mürvet gibi elindekileri kaybetme uğruna modern hayat olarak adlandırdıkları iğrençliklerle dolu sosyetik yaşama katlanmaz, onu elinin tersiyle yiter ve eski yaşantısına döner.

“Artık bundan sonra Tahsin’le yaşamasına imkan yoktu. Selim’i bularak onunla derhal hayatını birleştirmekten başka yapılacak hiçbir şey olmadığını anlıyordu.” (Safa 1998: 330).

Aslında romanda Cemile’nin takip etmiş olduğu çizgi gerçekte romanın çizgisinin ta kendisidir. Romanı dikkatli okuduğunuz vakit bütün olayların merkezinde Cemile vardır, bütün bağlantılar da onun üzerine kurulmuştur.



Cumba'dan Rumba'ya romanı Cemile'deki iki benin çatışması üzerine kurulmuştur. Cemile batılı yaşayış tarzına özenir fakat içindeki doğuluyu bir türlü

SERVER BEDİİ'NİN "CUMBA'DAN RUMBA'YA" SI
'GELENEKSEL HAYAT İLE MODERN HAYAT ARASINDAKİ GEL-GİT'

yenemez, ve romanın sonunda doğu, batıya galip gelir. Cemile'nin eski yaşantısına dönmesi bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

"Büyük Hint Şairi Tagore, ispiritualizmi iç hayatın derinliğini, Doğunun manevi yükselmeye karşı yorulmaz meylini Batı'nın maddeciliğe, kazanç hırsına, aceleceliğine, doymak bilmez zenginlik hırsına, düşüncesiz faaliyetlerine karşı koyuyor, şüphe etmiyor ki Doğu ile Batı arasındaki çatışma, Batı'nın kendi içinde de vardır. İki Avrupa ve iki Amerika karşısındayız. Bunlar Doğu ile Batı gibi daima kendi kendileriyle mücadele halindedirler. Her Avrupalı ve her Amerikalı aynı zamanda hem batılı, hem de doğuludur hatta Maeterlinc'in meşhur benzetişine göre insanın beyninde bir Doğu, bir de Batı köşesi vardır.... Aramızda müfritler müstesna hepimiz hem Doğulu, hem Batılıyız, Doğu-Batı sentezi bizim yani bütün insan tarih ve ruh yapısı kaderimizdir. Doğu ile Batı arasındaki mücadele, her insanın kendi nefsiyle mücadelesine benzer. Bunların sentezi, insanın var olmak için muhtaç olduğu vahdetin ifadesidir. İnsan bütünlüğünü ve tamlığını ancak bu sentezde bulabilir." (Ayvazoğlu 2000: 259-260).

Sonuç olarak romanın başlarında modern yaşamı arzulayan Cemile, modern hayatı gördükten sonra bu hayatın kendine göre olmadığını anlar ve eski yaşantısına ve sevdiği erkeğe (Selim'e) geri döner. Şöyle söyleyebiliriz ki Cumba'dan Rumba'ya romanı Cemile'nin kendi yaşantısıdır. O, romanda gelenekselden moderne ve tekrar geleneksele uzanan bir çizgi izlemiştir. Romandaki Tahsin Bey, parayı Selim ise aşkı temsil eder. Romanın sonunda ise aşk kazanır. Cemile'nin yaşamış olduğu iki farklı hayat tarzının, iki farklı kültürün anlatıldığı Cumba'dan Rumba'ya romanı Cemile ile Selim'in düğün sahnesiyle biter. Romanın son paragrafı ise bütün romanı özetler mahiyettedir.

"O kadar ki, beyazlar içinde ışıktan bir yapılaş gibi yükselen Karagümrüklü Deli Cemile'nin nereden geldiğini bilmeyenler, onun iki alem arasında yaptığı hızlı seyahatin hiçbir anını, hiçbir adımından anlayamazlardı. Fakat davetlilerin çoğu *cumbadan rumbaya* atlayan bu deli kızın mazarisini biliyorlardı. Bilmedikleri şeyi de o gün öğrendiler: MEĞER DELİ CEMİLE HEPSİNDEN AKILLI İMİŞ." (Safa 1998:414).

Kaynaklar

AKTAŞ Şerif, (1991), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları.

AYVAZOĞLU Beşir, (2000), *Doğu Batı Arasında Peyami Safa*, İstanbul.

- GÖZLER Fethi H., (1984), "Türk Romanına Bütün Meseleleri İle İnsanı Sokan Adam", *Türk Kültürü*, sayı 47: 10-15.
- MORAN Berna, (2002), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul, İletişim Yayınları s. 219-236.
- SAFA Peyami, (1974a), *Cumba'dan Rumba'ya*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
(1998b), *Cumba'dan Rumba'ya*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- SAFA Peyami (1999), *Fatih Harbiye*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- TEKİN, Mehmet (1999) *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- TÜRK DİL KURUMU (1998) *Türkçe Sözlük 1-2*, Ankara.
- YALÇIN Alemdar (1992) *Sosyal ve Siyasi Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romani I*, Ankara.